

AV ADELINA TROLLE ANDERSEN OG JOHANNES GULLESTAD RØ

Ufullkommen atomvåpenforskning

I 2020 utgav to forskere ved Folkerettsinstituttet, Cecilie Hellestveit og Kjølvs Egeland, en forskningsrapport om Norge, NATO og kjernevåpen. I tillegg til å være en innholdsrettet fagtekst, ga artikkelen holdepunkter for aktuell politisk stillingstaken. Holdepunktene var særlig knyttet til om Norge skulle slutte seg til FNs traktat som forbyr atomvåpen. Forskningsrapporten fikk politisk gjennomslag i Norge, blant annet ved å bidra til at KrF endret sitt partiprogram. Det er i utgangspunktet et gode at fersk forskning informerer politikk. Problemet i dette tilfellet var at forskningen var ufullkommen.

Adelina Trolle Andersen har en mastergrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo og er PhD-stipendiat ved Institutt for forsvarsstudier (IFS) ved Forsvarets Høgskole (FHS). Johannes Gullestad Rø har en PhD i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo og er førsteamanuensis ved IFS/FHS. Begge er tilknyttet forskningsprogrammet Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv ved IFS.

1. Forskning med politisk gjennomslag

Støre-regjeringen besluttet kort tid etter innsettelsen at Norge skal delta som observatør til den såkalte Forbudstraktaten, en FN-traktat som forbyr atomvåpen. Det første statspartmøtet til traktaten skal etter planen avholdes i løpet av 2022. Da Hurdalsplattformen ble lansert, der beslutningen om deltagelse ble kjent, hadde ingen andre NATO-land hverken signert eller ønsket observatørstatus. Senere har Tyskland fulgt i Norges fotspor. Norges beslutning vakte oppsikt og høstet kritikk i NATO (Hjort 2021). Det er konsensus i NATO om en strategi der det trues med å bruke atomvåpen. En slik strategi bidrar angivelig til økt sikkerhet for samtlige medlemmer fordi fiendtlige aktører derved avskrekkes fra å ta seg til rette mot enkeltallierte, herunder Norge. Ettersom tegn på at denne konsensusen er skjor kan svekke strategiens troverdighet, foretrekkes samstemthet i NATO om denne politikken.

Støre-regjeringens beslutning harmonerte dårlig med NATOs kollektive avstandstaken til traktaten 15. desember 2020 (NATO 2020) og representerte et brudd med tidligere norsk politikk. Da det norske Utenriksdepartementet utredet bakgrunnen for Norges motstand mot Forbudstraktaten tilbake i 2018 (Regjeringen 2018), var konklusjonen klar: Forbudstraktaten innebærer «folkerettslige forpliktelser som ikke ville være forenlig med de politiske forpliktelsene vi har påtatt oss gjennom NATO». Selv om samtlige partier på Stortinget foretrekker atomvåpennedrustning (se Stortinget 2019), avstod Solberg-regjeringen, med bifall fra Arbeiderpartiet, fra å støtte dette nedrustningsregime. Det har siden vært offisiell norsk posisjon.

Stemmer fra sivilsamfunnet, herunder tidligere norske topp-politikere, har reagert på den norske avvisningen (Bondevik et. al 2020). Andre har anerkjent posisjonen, men samtidig fremhevet at spørsmålet reiser flere kompliserte dilemmaer (Braut-Hegghammer 2020). Kampanjen ICAN, som i 2017 ble tildelt Nobels fredspris for sitt nedrustningsarbeid, har i tråd med sitt mandat agitert for norsk tilslutning gjennom sin norske partnerorganisasjon Norske Leger mot Atomvåpen (heretter LMA). I LMAs årsmeldingen fra 2021 het det: «ICAN Norge har bistått med oppdaterte

Da Støre-regjeringen meddelte i Hurdalsplattformen at Norge skulle delta som observatør til Forbudstraktaten hadde ingen andre NATO-land hverken signert traktaten eller ønsket observatørstatus. Foto: Regjeringen.

fakta og analyser, både i den offentlige debatten og i partienes programprosesser...vi [har] i løpet av året vært i dialog med alle partiene på Stortinget med unntak av FrP» (LMA 2021: 18).

Parallelt med LMAs dialog og påvirkningsarbeid inntraff på vårparten i 2021 en interessant holdningsutvikling i flere norske partier. Selv om Arbeiderpartiet i sitt partiprogram fra 2021 fortsatt avskrev muligheten for å underskrive Forbudstraktaten under den rådende «sikkerhetspolitiske situasjon», fikk tilhengere av norsk tilslutning i partiet likevel programfestet at «forbudstraktaten er et godt initiativ som bidrar til å øke stigmaet rundt atomvåpen...Det bør være et mål for Norge og andre NATO-land å underskrive atomvåpenforbudet» (Arbeiderpartiet 2021:114 og ICAN 2021). Også Senterpartiet

(2021:122) vedtok at «Norge skal signere og ratifisere FN-traktaten som forbyr atomvåpen, og jobbe for at flere land gjør det samme».

KrFs holdningsendring var særlig interessant fordi man her synes å ha å gjøre med et tilfelle av forskningsbasert politikktutforming. Landsmøte vedtok at partiet skulle gå inn for at Norge skulle signere Forbudstrakten. Vedtaket var en omprøving av posisjonen KrF inntok i 2019 da partiet, som del av Solberg-regjeringen, gikk imot norsk tilslutning. Representanter fra KrF begrunnet omprøvingen ved å vise til en forskningsrapport fra 2020 med tittelen NATO, Norge og kjernevåpen. Forskningsrapporten var forfattet av Cecilie Hellestveit og Kjølv Egeland (2020) (heretter H&E) tilknyttet Folkerettsinstituttet. Forskningen var finansiert av LMA som siden brukte rapporten aktivt i dialogen med de politiske partiene (se LMA 2021:18).

Informasjonsarbeidet synes å ha båret frukter. Kort tid etter publisering figurerte KrFs Edel Marie Haukeland (2020) i Dagsnytt 18 utstyrt med momenter fra E&Hs forskningsrapport. Den ble sitert fra og anbefalt lytterne. Haukeland betraktet åpenbart rapporten som vitenskapelig ryggdekning for forslaget hun fremmet om at KrF burde endre partiprogrammet og åpne for norsk tilslutning til forbudet. Under et innlegg ved KrFs landsmøte 30. april 2021, manet Haukeland (2021), sammen med partikolleger Constanse Thuv, igjen partiet til å endre kurs. Også ved denne anledning ble det appellert til funn fra H&Es rapport. Landsmøtet til KrF lyttet. Partiprogrammet ble endret i tråd med forslaget.

Går man forskningsrapporten som bidro til omprøvingen i KrF og som LMA benyttet som kunnskapsgrunnlag i dialogen med andre politiske partier etter i sømmene, viser den seg å ha alvorlige svakheter. Elementær vitenskapelighet er kompromittert. Forfatterne etterlever ikke sentrale vitenskapelige normer (se f.eks. Hellevik 2000:14-17) eller de forskningsetiske retningslinjene slik de er kodifisert av den Nasjonale komite for forskningsetikk for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Rapporten lever heller ikke opp til fordringene LMA (2018) selv har frontet for den norske

atomvåpendebatten: at den skal være «balansert og også referere motargumenter».

Rapportens gjennomslag i det politiske apparatet berettiger i seg selv en kritisk gjennomgang. Mer prinsipielt kan en analyse av rapporten gi innblikk i utfordringene ved god forvaltning av forskerrollen når forskningstemaet innebærer at avstanden mellom politisk analyse og politisk stillingtagen er kort. Johan Christensen og Cathrine Holst (2021) dokumenterer i boken *Eksperthenes inntog* hvordan «eksperter» av ulik karakter og varierende pålitelighet i dag preger norsk kunnskapsutvikling. En utfordring de analyserer, er hvordan interessestyrt forskning kan undergrave nøytralitet (ibid.: kap. 6). I Khrono 24. september 2021 slo Cecilie Hellestveit (i Schei 2021), en av forskningsrapportens forfattere, et slag for at nettopp forskerrollen utløser særegne forventninger: «Når jeg uttaler meg som fagperson er jeg opptatt av å komme med en nøytral analyse», uttalte Hellestveit.

Ved å følge Hellestveits oppfordring, opprettholdes skillet mellom det den amerikanske statsviteren Robert Jervis (2006) kaller «political science» og «very political science». Det er avgjørende for å bevare tillitten til bidrag innenfor førstnevnte kategori. Verken offentligheten, politikerne, enkeltforskere, lauet av samfunnsforskere eller LMA er tjent med at samfunnsforskningens autoritet undergraves. «[D]et å ofre sannheten hvis det står om verdens overlevelse, er mer fåfengt enn å ofre et hvilket som helst annet prinsipp eller en annen dyd», skriver Hannah Arendt (2019: 356) treffende i essayet Sannhet og politikk fra 1964. Det er ingen grunn til at Arendts maksime ikke også skal gjelde atomvåpenanalyse, et saksfelt der verdens overlevelse faktisk står på spill.

Som et bidrag til en kunnskapsbasert norsk atomvåpensamtale ser vi i denne artikkelen derfor nærmere på omtalte forskningsrapport: I avsnitt 2 redegjør vi for atomvåpenspørsmålets relevans og behovet for kunnskap om saken. I avsnitt 3 begrunner vi, men uten plass til å gå i dybden, hvorfor den omtalte forskningsrapporten, betraktet som samfunnsvitenskap, ikke holder mål. I avsnitt 4 diskuterer vi betydningen av at en vitenskapelig tenkemåte preger den norske diskusjonen om Forbudstraktaten.

Det er konsensus i NATO om en strategi der det kan trues med å bruke atomvåpen. Svekket den konsensusen kan også strategiens troverdighet svekkes. Foto: NATO.

2. Aktualiteten av atomvåpen og behovet for forskning

Forskningsrapporten ble utgitt på et betimelig tidspunkt. Kjernevåpenspørsmål preger igjen, og i økende grad, internasjonal politikk. Delvis skjer dette fordi atomstatene i verden gjennomfører ulike moderniseringsprogrammer. Delvis fordi de sliter med å få rustningskontrollavtalene til å tilpasse seg nye strategiske omstendigheter. Lederen av U.S. Strategic Command har argumentert for at det amerikanske forsvaret må endre sin «prinsipielle antagelse» om at bruk av kjernevåpen ikke er mulig, til at bruk av kjernevåpen er «en høyst reell mulighet» (Richard 2021). I mars 2021 kom nyheten om at Storbritannia planlegger å øke sitt atomvåpenarsenal med 40 prosent (HM Government 2021:76).

Spørsmål knyttet til atomvåpen får også økt oppmerksomhet i Norge. I Etterretningstjenestens ugraderte rapport, FOKUS, var «kjernevåpen» nevnt 18 ganger i 2022-utgaven. Til sammenligning var det kun nevnt 3 ganger i 2011-utgaven. At problemstillinger knyttet

til atomvåpen melder seg for Norge, har ikke bare å gjøre med Forbudstraktaten (Lodgaard 2020, Bruusgaard 2020). Et viktig operasjonsområde for russisk atomvåpenkapasitet ligger i norske nærområder. Under forspillet til Ukraina-krigen i februar øvde Russland ulike atomvåpen i områder utenfor Finnmark (Påsche et. al 2022). Under krigen har Russland ved flere anledninger fremsatt mer eller mindre eksplisitte trusler om å anvende atomvåpen (Andersen 2022). Forsvarsminister Enoksen har ytret bekymring for spillover-effekten fra kriser i andre regioner (2022). Dessuten inngår Norge i en allianse som fremdeles baserer sikkerheten på trusselen om å bruke atomvåpen.

At det er et behov forskningsbasert kunnskap og innspill fra eksperter for å få i stand en fruktbar offentlig diskusjon om Norges befattning med atomvåpen fremover, er derfor uomtvistelig. Selv om Norge som småstat har begrenset innflytelse over atomvåpenenes betydning globalt, kan få sikkerhetspolitiske spørsmål måle seg i alvorlighetsgrad og relevans for

Norge. Ingen er tjent med at regjeringen, gjennom forvaltningen, tar monopol på utenrikspolitisk stillingstaken. Nevnte forskningsrapport er nettopp et åndsverk av typen som kunne bidratt til å heve den norske diskusjonen og berede grunnen for gode beslutninger.

Forskningsprosjektet som rapporten springer ut av, fremstår som ambisiøst. Mange og kompliserte temaer knyttet til NATOs atomvåpenpolitikk og norsk befatning med denne behandles. Forbudstraktatens ikrafttredelse og problemstillingen knyttet til norsk tiltredelse, synes som sentrale impulser bak forskningsinnsatsen. Etter en innledning, gis i kapittel 2 en historisk oversikt over milepæler i utviklingen i NATOs atomvåpenpolitikk fra 1949 og frem til i dag. I kapittel 3 redegjøres det for beslutningsstrukturene i NATO. I kapittel 4 rettes oppmerksomhet mot norsk nedrustingsdiplomati i NATO, mens kapittel 5 i sin helhet vies diskusjonen om Forbudstraktaten og eventuelle følger av norsk signering.

I utgangspunktet er det all grunn til å ta forskningsrapporten alvorlig. Rapporten har mange av forskningens ytre kjennetegn. Den er skrevet av fagfolk med doktorgrad i relevante fag som omtaler seg som forskere; temaet ligger klart innenfor forfatterens spesialkompetanse, og forfatterne kan vise til vitenskapelige publiseringer på feltet. Et eget underkapittel om «Kilder og metoder» signaliserer en ambisjon om å etterleve vitenskapelig normer. Forfatterne annonserer videre at analysene er basert på «et bredt spekter av kilder». Spektrumet inkluderer ferske intervjudata, tidligere gradert informasjon (som er frigitt etter innsynsbegjæring i Utenriksdepartementet), samt tilgjengelig forsknings- og debatlitteratur. Rapporten er dessuten utgitt av et forskningsinstitutt, Folkerettsinstituttet, angivelig «opprettet til fremme av kunnskap om folkerett». Kunnskap defineres vanligvis som «justified true beliefs» (Dancy 1998: 23). Slik innpakning inngir tillitt.

3. Ufullkommen samfunnsforskning

Går man forskningsrapporten etter i sømmene, viser den seg likevel å være utilfredsstillende. Våre anførsler dreier seg ikke om faglig uenighet, men om fravær av den type vitenskapelighet som etterlevelse

av vitenskapelige retningslinjer (eksempelvis NESI) er ment å fremme. Anførselene kan grovt grupperes i fire kategorier, men plassen tillater bare illustrasjoner.

Uærbødighet overfor åpenbare metodiske utfordringer

Sentrale metodiske utfordringer blir ignorert i rapporten. Ingen forventer nitide metodiske betraktninger i en relativt kort tekst. Det som forventes, i enhver faglig eller vitenskapelig tekst, er et reflektert forhold til hvordan metodiske valg kan ha påvirket resultatene. Kapittel 5 i rapporten hviler tungt på intervjudata. Det er fortjenestefullt at forfatterne har innhentet ny informasjon særlig fordi innblikk i hva og hvordan det tenkes om atomvåpen i norsk utenriks- og forsvarsforvaltning ikke er hverdagskost.

Om kriteriene for utvalget får vi vite at respondentene har «spesiell kunnskap» og «lang fartstid». Begge utvalgs-kriteriene er utdelige og reiser oppfølgings-spørsmål. «Samtidig ble det lagt vekt på å sikre at utvalget inneholdt personer med ulike perspektiver og innfallsvinkler». Hvordan dette ble gjort, formidles ikke. Formuleringen er tvilsom av flere grunner. Var det forskerne eller departementene og Forsvaret som forestod utvelgelsen? Hvor mange i UD, FD og Forsvaret kunne vært aktuelle respondenter? Visste forfatterne forut for intervjuet hvilke perspektiver og innfallsvinkler respondentene hadde eller tenkte man at to respondenter fra UD, en fra FD, og tre offiserer fra Forsvaret sikret at bredden av perspektiver var ivaretatt? Hvorfor var perspektivrikdom et viktigere utvalgs-kriterium enn for eksempel posisjon i systemet? Hvis det (hypotetisk) er stor grad av konsensus i beslutningsmiljøene, blir det å «sikre» at utvalget har perspektivmangfold misvisende. Total omgåelse av slike spørsmål undergraver verdien av de innsamlede dataene.

Hovedproblemet er likevel at det ikke noe sted kommer til uttrykk at forfatterne har reflektert rundt muligheten for at disse seks vitnemålene, ikke representerer totaliteten av synspunkter om saken og heller ikke ukritisk kan brukes som utgangspunkt for slutninger. Det er et elementært metodisk poeng at informanternes utsagn ikke kan tas på ordet, men må behandles med nennsom skepsis blant annet fordi et fremlagt synspunkt ikke trenger å være representativt

Forskningsrapporten som ble benyttet som kunnskapsgrunnlag i debatten om norsk atompolitikk har alvorlige svakheter, hvor elementær vitenskapelighet er kompromittert. Foto: legermotatomvapen.no

og fordi informantens belegg for et synspunkt kan være mangelfullt.

Intervjudataene brukes blant annet til å besvare hvorvidt norsk tilslutning til Forbudstraktaten kan få konsekvenser for Norge i NATO. Derfor virker det som forfatterne i denne sammenheng ikke er ute etter observasjonsdata, men forutsigelser. Informant 6 antyder at norsk tilslutning vil kunne redusere «amerikanernes velvilje overfor Norge» og medføre «betydelige represalier» (H&E 2020: 29). Vedkommende begrunner sin bekymring med tre relevante historiske analogier. I rapporten dveles det ikke ved begrunnelsen, men det appelleres i stedet til majoritetssynet: «Flertallet av kilder ser for seg at reaksjonene mest sannsynlig vil bli langt mindre dramatiske» (ibid.).¹

Tilsvarende appell til flertallsmeningen går igjen: Skal vi tro en av informantene, er Norge gjennom ulike NATO-fora, som Nuclear Planning Group og High Level Group, faktisk «tett på [politikkutformingen] selv om vi ikke er med som atomvåpenmakt eller atomvåpenutstasjonsmakt» (ibid.:30). Synspunktet ignoreres fordi svarene fra informantmajoriteten igjen peker i en annen retning: «Flertallet av intervjuobjekter peker imidlertid på at Norges innflytelse gjennom fora som NPG og HLG er svært begrenset...» (H&E 2020:30).²

Hvor analytisk interessant det er at et flertall i et utvalg heller i en bestemt retning, er helt og holdent

prisgitt utvalgssammensetningen. I dette tilfellet er fordelingen av synspunkter uvesentlig fordi utvalget er ekstremt lite og fordi det ikke finnes holdepunkter for å vurdere utvalgets representativitet og den enkelte respondents meningsberettigelse. Enhver form for kvantifisering er følgelig meningsløs. Likevel fremstilles det i rapporten som om det er viktig hva flertallet av respondenter oppgav. Da KrFs sentralstyremedlem (Haukeland 2020) diskuterte Forbudstraktaten i Dagsnytt 18, hadde nettopp hva «flertallet» av respondenter mente gjort særlig inntrykk på henne. Det er til å forstå ettersom det i andre sammenhenger kan bety noe hva flertallet mener. Det er forskerens oppgave å vurdere informasjon og kvalifisere slutninger basert på metodisk dømmekraft sånn at lesere ikke villedes. I denne rapporten svikter forfatterne på dette punkt.

Fortegning av saksforhold

En god test på om en fremstilling står til troende, er om det finnes dokumentasjon eller data som ikke er inkludert, men som hvis det hadde vært inkludert, ville endret en mottakers oppfatning om en sak (Føllesdal 2006: 78).

La oss kjøre testen på rapportens fremstilling av hvordan atomvåpen ble innlemmet i NATOs strategiske tenkning. «NATOs første strategiske konsept ... nevnte heller ikke atomvåpen eksplisitt» slik tilfellet hadde vært med «et tidlig utkast», blant annet etter påtrykk fra Danmarks utenriksminister (H&E 2020: 3). Angivelig unngikk NATO å «åpne for eksplisitt

Doomsday Clock - Minutes to midnight

Three minutes or under

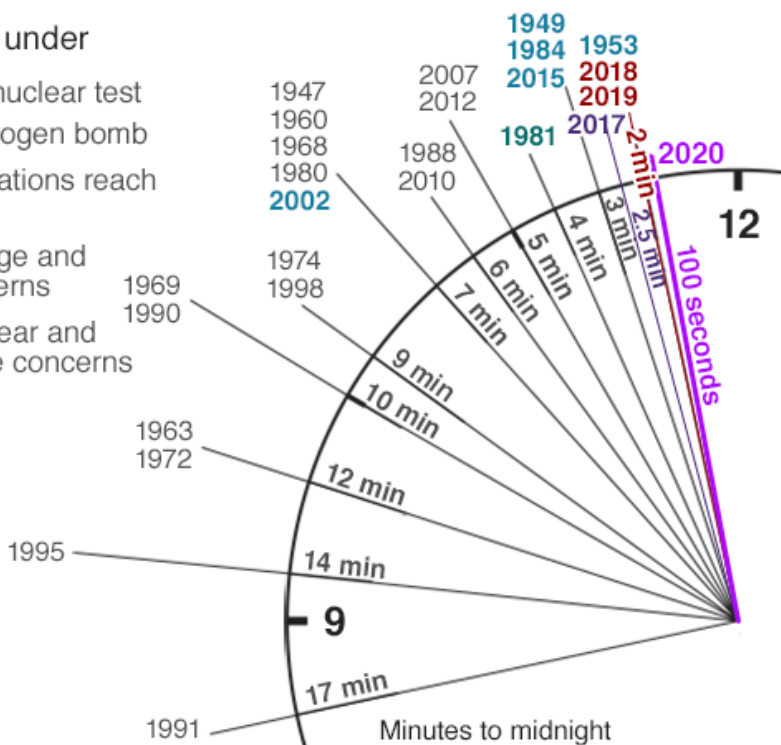
1949: Soviet's first nuclear test

1953: US tests hydrogen bomb

1984: US-Soviet relations reach lowest point

2015: Climate change and nuclear concerns

2020: Climate, nuclear and cyber warfare concerns

Lenge har atomstrategi vært en ganske fjern problemstilling for folk flest. Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022, endret på det. Foto: BBC News.

bruk av atomvåpen, fordi man var bekymret for at dette kunne bli et hinder for nedrustning og videreutvikling av folkeretten».

En relevant detalj er at selv om den eksplisitte referansen til atomvåpen ble tatt ut, var det, slik USAs utenriksminister Louis Johnson, uttrykte det: «with the understanding that the striking out recognizes no change of position» (NATO 1998:XIII). USAs forsvarsminister insisterte på at «det skulle fremgå av møteprotokollen at strategisk bombing også inkluderte bruk av atomvåpen» (Skogrand og Tamnes 2001: 103). Formuleringen som ble stående i konseptet lød: «insure the ability to carry out strategic bombing promptly by all means possible and with all types of weapons, without exception»

(sisert fra Wheeler 2001). Både i 1949 og i dag skal det godt gjøres å misforstå hva uttrykkene «strategisk bombing» og «alle typer våpen, uten unntak» rommer. Atomvåpen nevnes ikke «eksplisitt» – men de er likevel entydig omfattet av konseptets formulering.

Ta et annet eksempel på fortegnning (H&E 2020: 29). En respondent viser til et møte i 1981 mellom Norges utenriksminister Knut Frydenlund og USAs utenriksminister Alexander Haig i kjølvannet av at Nordli-regjeringen hadde gått inn for en atomfrie sone i Norden. Ifølge kilden skal Haig ha fortalt Frydenlund at det «ville få katastrofale konsekvenser for amerikanske forsvarsgarantier for Norge dersom Norge underskrev en [slik] avtale». Til dette bemerkes det i rapporten: «I ettertid er det vanskelig å vite

om dette var en reell trussel eller en bløff som var ment å avskrekke videre diskusjoner». Selvsagt er det vanskelig, men ettersom det ikke finnes noen indikasjon i forskningslitteraturen som tyder på at Haig bløffa, er det fortegnende å antyde at så var tilfellet.

Oss bekjent er John C. Ausland (1986: 57-58) den første som i faglitteraturen beskriver episoden. Han skriver: «A senior American official told me Haig told Frydenlund that, if Norway agreed to a Nordic zone, it should not expect to see American reinforcements in a crisis. Although neither Norwegian nor American officials will confirm this publicly, they admit that Haig used some very strong language».

Episoden blir for første gang beskrevet basert på norske, skriftlige kilder, i bind 6 av Norsk utenrikspolitisk historie, *Oljealder* (Tamnes 1998: 125-126). Tamnes viser til et gradert UD-notat fra samtalen. Dramatikken i rommet er påtakelig: «[Haig] svarte med knyttnevespråk. Skandinavias særstilling var allerede en belastning, hevdet Haig. Han kunne ikke anbefale sin president å sende forsterkningsstyrker til Norge dersom det ble opprettet en slik sone. Tonen var usedvanlig skarp, og trusselen sjokkerte Frydenlund på det dypeste». Ingenting i verken Auslands eller Tamnes' gjengivelse tilsier at noe her er «vanskelig å vite». I rapporten sår forfatterne tvil helt uten empirisk grunnlag.

Uvilje mot analytisk utforskning

Forskningsrapporten preges av uvilje mot analytisk utforskning. Mange påstander lades av undringshemmende uttrykk som «utvilsomt», «på det rene» og «essensielt» (H&E 2020: 8, 1, 8). Forfatterne fremstår uinteressert i å bryne lanserte tanker mot motforestillinger av empirisk eller analytisk art.

Et gjennomgangspoeng i rapporten er at trusselen om å bruke atomvåpen mangler troverdighet hvis motparten er i stand til å gjengjelde et angrep med egne atomvåpen. Poenget er egnet til å så tvil ved om atomvåpen overhodet har strategisk verdi for land i besittelse av dem og for land under beskyttelse av dem. Driver man poenget hjem, fremstår det som mindre problematisk å ratifisere Forbudstraktaten ettersom nytten av atomvåpnene likevel ikke er

«reell» (H&E 2020: 11). I rapporten (ibid.: 7-8) vises det til rikelig med sitater som vitner om at atomvåpnene, strategisk sett, var og er unyttige fordi trusselen om å bruke dem mangler troverdighet. Man må gjerne slå seg til tåls med dette, men man blir ikke særlig klokere på betydningen av atomvåpen for internasjonal samhandling av det.

Et poeng det hadde vært naturlig for H&E å bryne egne argumenter mot, er at det særegne ved atomvåpen, som Bernard Brodie (1946:76) var den første til å påpeke, er at hensikten med dem ikke kan være å vinne, men å avverge kriger. Vissheten om at våpnene eksisterer og det grenseløse ødeleggelsespotensiale de rommer, utgjør en dimensjon ved samhandling mellom atomvåpenaktører som det ikke er så lett å påvise effekten av. Men effekten er like vanskelig å avvise. At eksistensen av atomvåpen kan virke disiplinerende på beslutningstakere, har høy psykologisk plausibilitet. Det fremheves som karakteristisk ved den kalde krigen (Gaddis 1987). Earl Ravenal (i Mearsheimer 1984:22) skrev at «even the whiff of American nuclear retaliation is probably enough to keep the Soviet Union from invading Western Europe». I henhold til Tony Judt (2005: 249) bidro atomvåpen til at Moskva var «more belligerent in form... but far more restrained in practice».

Slike påpekninger betyr ikke at vi kan fastslå at atomvåpen, når alt kommer til alt, virker stabiliserende, men poenget fortjener å inngå i refleksjonen. H&E utelater det. Kanskje er det avleggs å tenke at Brodies poeng fremdeles har gyldighet. I så fall burde H&E, fremfor å fortie poenget, redegjort for argumentene som gjendriver det.

Et annet eksempel er dette: «Tette koplinger til USAs atomvåpenstrategi, for eksempel gjennom lagring av amerikanske atomvåpen eller felles militærøvelser med amerikanske strategiske bombefly, ville *utvilsomt* føre til at norske byer, flyplasser og forsvarsinstallasjoner ble mer interessante som mål for russiske atomvåpen» (H&E 2020: 8, vår utheving). Påstanden lar seg begrunne. Tilrettelegging i Norge for implementeringen av NATOs atomvåpenstrategi, kan gjennom flere kjente mekanismer øke sjansen for konflikt og for at noder i Norge blir mer interessante angrepsmål. Men saken har også en annen side.

Tette koplinger til NATOs atomstrategi er også egnet til å avskrekke en motpart fra å foreta seg noe som ville risikere konflikt med NATO. Dermed reduseres sjansen for at Norge blir et interessant angrepsmål gjennom delaktighet. Spørsmålet om hvor tette koplinger paraplystater som Norge skal ha til USAs atomstrategi, representerer derfor et klassisk sikkerhetspolitisk dilemma. Hvorfor H&E heller enn å løfte frem dilemmaet, presenterer dette som et spørsmål som ikke gir rom for tvil, er analytisk uredelig. Det bryter med den vitenskapelige normen om å sette ideer på kontinuerlig prøve.

Kritikkverdig henvisningspraksis

Nøyaktige henvisninger forenkler etterprøving av påstander og argumentasjon. Henvisningspraksisen i rapporten er ikke tillitvekkende. Ved en rekke anledninger får man ikke vite hvordan H&E vet hva de påstår å vite. Iblant mangler referanser som godtgjør at fremsatte påstander stemmer. Andre ganger bidrar ikke referansen, hvis man tar seg bryet med å oppsøke den, til å underbygge påstanden som fremsettes. Vi skal se på fire ulike eksempler på problematiske henvisninger.

Faglitteratur: I gjengivelsen av den såkalte «snubletrådstrategien» tar H&E en uforglemmelig side i Schellings klassiker *Arms and Influence* til inntekt for nødvendigheten av «utstasjonering av et betydelig antall amerikanske soldater» (H&E 2020: 5), mens Schellings poeng på side 47 (i 1973-utgaven) tvert om er at det fordres et ubetydelig antall soldater for å gjøre strategien virksom.

Intervju: En av respondentene omtaler et viktig norsk satsingsområde, nemlig arbeidet med såkalte «verifikasjonsteknikker», som et «verifikasjonseventyr... hinsides virkeligheten» (H&E 2020: 23). Det høres ut som en nådeløs dom over et arbeid som Norge har prioritert høyt. Her fremfører respondenten et kontrært synspunkt, tenker man. Men nei: «Forfatterne er kjent med at denne oppfatningen deles av flere i miljøet» (ibid.). Ingen referanse, ingen dokumentasjon, bare forfatternes kjennskap. Hvis Norge fører en nedrustningspolitikk som «flere i miljøet» mener er «hinsides virkeligheten», er det temmelig oppsiktsvekkende. Det hadde vært en stor fordel om det hadde blitt bekjentgjort hva slags

empiri denne kunnskapen baseres på. Forfatterne skriver også at «andre mener...arbeidet er viktig», men heller ikke dette får vi vite hvordan de vet.

Gradert informasjon: Referansene til gradert informasjon bidrar til mystifisering ettersom informasjonen det er snakk om er åpent tilgjengelig. Dateringen er dessuten unøyaktig. En gradert e-post fra den norske ambassaden i Warszawa dateres til 30.11.2020 altså ti dager etter at rapporten ble publisert, en ubetydelig glipp som likevel taler for at UD har slurvet ved manuskriptkontrollen. Det den graderte e-posten skal godtgjøre, er at «Utviklingen [av missilforsvar] fant sted utenfor det formelle allianse-samarbeidet». At utviklingen av BMD primært var et amerikansk forehavende (både før og etter 2008) er ingen hemmelighet. Allerede i 1999 informerte Clinton-administrasjonens utsending, Strobe Talbott, NATO om USAs pågående missilforsvarplaner (Graham 2003). Etter at Bush trakk USA fra ABM-avtalen i 2002, var det allment kjent at utviklingen ble betraktelig intensivert. Dette ble påpekt i samtlige relevante offentlige styringsdokumenter utgitt av USA. Gradert informasjon kan utvilsomt være nyttig, men ikke i dette tilfellet.

Nyhetsmedier: I fotnote 44 refereres en BBC-artikkel fra august 2008 (uriktig datert til 2020), for å belegge at «USA presenterte stadig utbyggingen [av missilforsvar] som et NATO-prosjekt», noe H&E synes å mene at det ikke var. Det er ingenting i BBC-reportasjen som kan tas til inntekt for at USA presenterte utbyggingen som et NATO-prosjekt. Referansen er derfor ikke bare ugyldig, den er villedende. Med henvisningen avslører forfatterne dessuten at de ikke har notert seg at NATO under toppmøtet i Bucuresti i april 2008, riktignok etter langvarig diplomatisk påtrykk fra USA (se Burns 2010), vedtok å gjøre USAs missilforsvarsplaner i Europa til nettopp et NATO-prosjekt (Erlanger, Myers og Lee 2008). Etter dette toppmøtet er det derfor i tråd med realitetene, eller hvert fall NATOs toppmøteerklæringer (2008), når USA fremstiller egne BMD-planer som del av et NATO-prosjekt.

4. Diskusjonen om Forbudstraktaten

Disse innsigelsene er mer enn smålig flisespikkeri. Uavhengig av forfatternes intensjoner, blir

implikasjonene av rapportens svakheter at den promoterer et ubalansert syn på atomvåpens rolle i norsk politikk i stedet for å invitere lesere inn i usikkerheten og utfordringene som atomvåpenfeltet rommer. Hva kan det bety for den norske diskusjonen om Forbudstraktaten?

For det første bidrar rapporten til utbredelse av unyanserte oppfatninger om atomvåpentematikk. Det forringer i seg selv betingelsene for debatt og meningsdannelse. Som vi nevnte i innledningen, har forskningsrapporten (nesten) alle ytre kjennetegn på solid forskning. Man kan ikke forvente at uinnvidde skal gjennomskue rapportens svakheter. Tvert om må man forvente at det som står der, blir lyttet til og tatt alvorlig.

Åndsverk av denne typen får også en virkningshistorie ved å bli lest, referert til og brukt som legitimeringsgrunnlag. 28. april 2021 skrev daglig leder i NLA, Anja Lillegraven (2021) i Klassekampen at «Ein rapport frå Folkerettsinstituttet slår fast at Norge i dag har svært begrensa innflytelse på atomvåpenpolitikken i Nato. Om me vågar å ta på oss leiartroya, kan me derimot få betydelig meir å sei.» Ingen kan lastes for å ta dette for god fisk. Så lenge ingen påtaler det, får ingen vite at forskerne bak rapporten har kompromittert vitenskapelige hensyn.

For det andre kan forskningsrapporten bidra til at avveiningene og dilemmaene knyttet til norsk atomvåpenpolitikk fremstår som enklere enn de faktisk er for norske politikere. Det er bred sympati blant politiske partier i Norge for atomnedrustning. Det går blant annet frem av diskusjonene i Stortingets utenrikskomité om Forbudstraktaten (Stortinget 2019). Samtidig er problemstillingene knyttet til atomvåpen krevende og avveiningene så mange at

det kan være fristende å tre ut av det analytiske og inn i det visjonære (jf. Navarsete 2021). Å kunne vise til forskning, kan være beleilig fordi det gir tiltrengt ryggdekning for vanskelige politiske valg. Hvis forskningen det vises til ikke holder mål, er ryggdekningen ornamental snarere enn substansiell, men uten at engang politikerne oppdager det. Resultatet kan i verste fall bli dårligere begrunnet politikk, men med et skinn av forskningslegitimitet.

Anine Kierulf (2021:65-66) fremholder i den ferske boken *Hva er ytringsfrihet* at forskeres bidrag til offentligheten bør kjennetegnes av «formodningen om deres særlige kunnskap... [Fagfolk kan bidra] med vurderinger av så vel argumenter som motargumenter på en saklig og utendensios måte». Kvaliteten på vurderingene som gjøres av argumenter og motargumenter i denne rapporten, bryter systematisk med denne formodningen. Det er grunn til å tvile på om forfatterne har hatt til hensikt å innvie leseren i alle diskusjonens relevante momenter, og det er diskutabelt om rapporten kvalifiserer som det Hellestveit omtaler som «nøytral analyse».

Samfunnsforskningens nære forbindelse til det politiske, det at er- og bør-spørsmål er relaterte, innebærer selvsagt at nøytralitetskravet er en høy fordring. I atomvåpendiskusjonen står spesielt mye på spill. Forskningsfunn kan ha åpenbar relevans for politisk stillingtagen. Forskere kan, som Robert Merton (1949:170) skriver, «serve as a gadfly, stinging contented policy-makers into a state of discontent by widening their horizons». Men vissheten om at forskning kan fungere horisontutvidende og potensielt få politisk implikasjoner, gir ingen fullmakt til å kompromittere elementær vitenskapelighet.

1. Uvisst av hvilken grunn, inkluderes informant 6, som altså har levert argumenter for det motsatte, i dette flertallet. Tar man ut vedkommende ryker flertallet i fotnote 133.
2. La oss ta et konkret, men likevel hypotetisk, eksempel: Svein Efestad har jobbet i Forsvarsdepartementet siden 1981. Han var i fire år tidlig på 1990-tallet ansatt ved Norges faste delegasjon til NATO. Han har vært byråsjef for sikkerhetspolitisk avdeling i FD fem år og fra 1995-2013 var han ekspedisjonssjef for samme avdeling. Han har inntil nylig vært politisk direktør i FD. Av dette resyme, kan man enkelt slutte seg til at han er blant de nordmenn som har deltatt i flest HLG-møter i NATO. Det kan ikke utelukkes at Efestad er en av E&H informanter, men fordi informantene er anonyme, vet vi det ikke. Sett at Efestad var informant: Er det da rimelig å holde hans vitnemål om hva som foregår i HLG opp mot flertallsmeningen hvis flertallet bestod av respondenter som aldri har deltatt på slike møter? Eller hadde det vært på sin plass med noen diskuterende kvalifiseringer? (jf. Efestad 2021).

Referanser

- Andersen, Adelina Trolle (2022). «Atomvåpnene spiller allerede en rolle i krigen», Aftenposten 31.03. Hentet fra: Atomvåpen spiller allerede en rolle i denne krigen (aftenposten.no)
- Arbeiderpartiet (2021) Partiprogram 2021-2025: De store oppgavene løser vi best sammen. Hentet fra: Arbeiderpartiets partiprogram 2021-2025 (cloudinary.com)
- Arendt, Hannah (2019). *Politikk i dystre tider*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Ausland, J. C. (1986). *Nordic Security and the Great Powers*. Boulder & London: Westview Press.
- Bondevik et. Al. (2020). «Vi kan ikke overlate denne risikoen til våre barn og barnebarn. Forby atomvåpen nå!», Aftenposten 21.09. Hentet fra: Vi kan ikke overlate denne risikoen til våre barn og barnebarn. Forby atomvåpen nå! (aftenposten.no)
- Braut-Hegghammer, M. (2020). «Norges politiske forplikninger til Nato står i strid med å gå inn i forbudstraktaten», Aftenposten 11.10. Hentet fra: Norges politiske forplikninger til Nato står i strid med å gå inn i forbudstraktaten (aftenposten.no)
- Brodie, B., ed. (1946). *The Absolute Weapon*. New York: Harcourt Brace.
- Bruusgaard, K. V. (2020). «Atomparaplyen er nødvendig for troverdig sikkerhet», Aftenposten 17.11. Hentet fra: Atomparaplyen er nødvendig for troverdig sikkerhet (aftenposten.no)
- Burns, R. D. (2010). *The Missile Defense Systems of George W. Bush. A Critical Assessment*. Oxford: Praeger.
- Christensen, J. og Holst, C. (2021). *Ekspertenes inntog*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dancy, Jonathan (1998). *Introduction to Contemporary Epistemology*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Efjestad, Svein (2021). «Biography», University of Alaska, Fairbanks. Hentet fra: Arctic eTalks - June 2021 | Center for Arctic Security and Resilience (CASR) (uaf.edu)
- Enoksen, O. R. (2022). Ukraina-krisen påvirker også Norge, Aftenposten, 25. januar. Hentet fra: Ukraina-krisen påvirker også Norge (aftenposten.no)
- Erlanger, Myers, Lee (2008). «NATO endorses Europe Missile Shield», New York Times, April 4.
- Etterretningstjenesten (2011) FOKUS (ugraderte rapport).
- Etterretningstjenesten (2022). FOKUS 2022. Etterretningstjenestens vurdering av aktuelle sikkerhetsutfordringer, hentet fra: Fokus 2022 (forsvaret.no)
- Føllesdal, D. (2006). "Objectivity" in Elster, J., m.fl. (ed.) (2006). *Understanding Choice, Explaining Behaviour. Essays in Honour of Ole Jørgen Skog*. Oslo: Unipub forlag/ Oslo Academic Press, pp. 75-80.
- Graham, B. (2003). *Hit to Kill. The New Battle Over Shielding America From Missile Attack*. New York: Public Affairs.
- Gaddis, J. L. (1987). *The long peace: Inquiries into the history of the Cold War*. Oxford: Oxford University Press
- Haukeland, E. M. (2020). Dagsnytt 18, 24. november, NRK. Hentet fra Dagsnytt 18 - TV - 24. nov. 2020 - Dagsnytt 18 - NRK TV
- Hellestveit, C. og Egeland, K. (2020). *NATO, Norge og kjernevåpen*. Oslo: Folkerettsinstituttet. Hentet 18.08 fra Norge-Nato-og-atomvåpen-November-2020-NAIL-PRINT.pdf (intlaw.no)
- Hellevik, Ottar (2000). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hjort, Jens Bugge (2021). «Måtte forklare Norges observatørdeltakelse i traktat mot atomvåpen», Norges Forsvarsforening, 22. oktober. Hentet fra Måtte forklare Norges observatørdeltakelse i traktat mot kjernevåpen – Norges Forsvarsforening (forsvarsforeningen.no)
- HM Government (2021). *Global Britain in a competitive age: The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy*. Mars 2021. Hentet fra: Global Britain in a competitive age (publishing.service.gov.uk)
- ICAN (2021). «Norwegian Labour Party opening up towards TPNW signature», ICAN, udatert fra april. Hentet fra: Norwegian Labour Party opening up towards TPNW signature - ICAN (icanw.org)
- Jervis, R. (2006). «Reports, politics, and intelligence failures: The case of Iraq». *Journal of Strategic Studies* 29 (1), s. 3–52. doi: <https://doi.org/10.1080/01402390600566282>
- Judt, T. (2005). *Postwar. A history of Europe since 1945*. New York: Penguin Books.
- Kierulf, A. (2021). *hva er ytringsfrihet?* Oslo: Universitetsforlaget
- Leger mot Atomvåpen (2018). «Høringsinnspill» fra 20. august 2018. Hentet 18.08 fra innspill_traktat.pdf (regjeringen.no)
- Leger mot Atomvåpen (2021). «Landsmøte 2021» Hentet 09.09 fra 2021 Landsmøte Møtepapirer.docx (legermotatomvapen.no)
- Lodgaard, S. (2020). «Atomparaplyen er ikke troverdig», Aftenposten 09.11. Hentet fra: Atomparaplyen er ikke troverdig (aftenposten.no)
- Lillegraven, A. (2021). «SV, atomvåpen og Nato – berre å brette opp ermene!», Klassekampen 28. april. Hentet fra: SV, atomvåpen og Nato – berre å brette opp ermene! | Klassekampen
- Mearsheimer, J. J. (1984). «Nuclear Weapons and Deterrence in Europe», *International Security*, Vol. 9, No. 3 (Winter): 19-46.

- Merton, R. (1949). "The Role of Applied Social Science in the Formation of Policy: A Research Memorandum" *Philosophy of Science*, Vol. 16, No. 3: 161-181.
- NATO (2008). "Bucharest Summit Declaration". North Atlantic Treaty Organization. Hentet 18.08 fra http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_8443.htm
- NATO (1998). NATO Strategy Documents 1949-1969. Edited by Dr. Gregory W. Pedlow. NATO International Staff Central Archives. Hentet fra <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>:
- NATO (2020). «North Atlantic Council Statement as the Treaty of Prohibitions of Nuclear Weapons Enters Into Force», 15. desember. Hentet fra NATO - News: North Atlantic Council Statement as the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons Enters Into Force, 15-Dec.-2020
- Navarsete, L. S. (2021). «Atomvåpenforbud: – Senterpartiet seier ja til ei tryggare framtid», Forsvarets Forum, 09.06.21. Hentet fra: Atomvåpenforbud: – Senterpartiet seier ja til ei tryggare framtid ([forsvaretsforum.no](https://www.forsvaretsforum.no))
- Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) (2016). Hentet fra: Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi | Forskningsetikk
- Påsche et al. (2022). Russisk atomøvelse i gang utenfor Finnmark, NRK, 19. februar. Hentet fra: Russisk atomøvelse i gang utenfor Finnmark – NRK Troms og Finnmark
- Regjeringen (2018). Utredningen om traktaten om forbud om kjernevåpen (Forbudstraktaten). Oppfølging av Stortingets anmodningsvedtak 448. Hentet fra https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/utredning_forbudstraktat/id2614520
- Richard, C. A. (2021). "Forging 21st-Century Strategic Deterrence", *Proceedings February 2021*. Hentet fra: Forging 21st-Century Strategic Deterrence | *Proceedings - February 2021* Vol. 147/2/1,416 ([usni.org](https://www.usni.org))
- Schei, A. (2021). Mener forskere som stikker seg fram blir uglesett. Mener forskere som stikker seg fram blir uglesett ([khrono.no](https://www.khrono.no))
- Schelling, T. (1966). *Arms and Influence*. New Haven and London: Yale University Press.
- Senterpartiet (2021). Vi tror på hele Norge: Senterpartiet prinsipp- og handlingsprogram 2021-2025. Hentet fra: Prinsipp- og handlingsprogram 2021-2024 bokmål nett.pdf
- Skogrand, K. & Tamnes, R. (2001). *Fryktens likevekt. Atombomben, Norge og verden, 1945–1970*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Stortinget (2019). «Inst. 168s. Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Utredning om Traktaten om forbud mot kjernevåpen (Forbudstraktaten)», Stortinget. Hentet fra [inns-201819-168s.fm](https://www.inns-201819-168s.fm) ([stortinget.no](https://www.stortinget.no))
- Tamnes, R. (1998). *Norsk utenrikspolitisk historie. Bind 6. Oljealder 1965-1995*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thuv, C. og Haukeland, E. (2021). «KrFs landsmøte 2021 – fredag 30. april», Video, Thuv 09:25:04 og Haukeland 09:29:00, Hentet fra KrFs landsmøte 2021 - lørdag 1. mai - YouTube
- Wheeler (2001). *NATO nuclear strategy, 1949–90*. I G. Schmidt (Red.), *A history of NATO. The first fifty years*. Volume 3 (s. 121–139).